

Hasselmus i Borås Stad

BORÅS STAD
Miljöskydds-
kontoret

Maj 2007

Innehåll

Hasselmusen	2
Projektet	3
Metod	3
Resultat	3
Åtgärder för hasselmusens säkerställande i kommunen	5
Bilaga	6

Hasselmusen

Hasselmusen (*Muscardinus avellanarius*) tillhör familjen sovmöss. Det är en trädklättrande, nattaktiv gnagare med nötbrun päls, pälsklädd svans, kort nos, stora ögon och små runda öron. Hasselmusen kan bli upp till 7 cm i kroppslängd. Den bygger konstfärdigt flätade runda bon i buskar på varma solexponerade platser med rikligt buskskikt. På vintern går den i dvala och bygger då bon i håligheter i träd eller i marken. Arten har relativt lång livslängd och låg reproduktion. Enstaka individer kan bli upp till 6 år. I Sverige producerar hasselmusen endast en kull per år. De små djuren kan trots sin storlek vandra betydande sträckor, upp till någon eller några kilometer.

Bild Boris Berglund

Hasselmusen är i Sverige påträffad i Skåne, Halland, Blekinge, Småland, Östergötland, Västergötland, Bohuslän, Dalsland, Värmland, Västmanland och Närke. Förekomsten i Småland, Blekinge, Västergötland, Östergötland och Närke är oftast fläckvis. Den nordligaste säkra förekomst för hasselmus i Sverige har konstaterats i sydligaste Västmanland år 1909. Hasselmusen är numera troligen utgången i Västmanland och förekommer endast i enstaka exemplar i Värmland och Dalsland.

Hasselmössen lever ett diskret och undanskynt liv. De är mästare på att kamouflera sina sommarbon, så att de får en förvillande likhet med näromgivningen. De lever i täta och svårframkomliga biotoper där folk i allmänhet inte rör sig. Få människor kommer i kontakt med hasselmöss och när så sker är det oftast när man renskar fågelholkar på hösten där en hasselmus byggt sitt vinterbo eller när huskatter tar med sig en fångad hasselmus hem.

Hasselmusen finns upptagen i bilaga 4 i EU:s direktiv om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (Habitatdirektivet). För medlemsstaterna inom EU innebär det att de ska vidta nödvändiga åtgärder för införande av ett strikt skyddssystem i det naturliga utbredningsområdet för de djurarter som finns med i förteckningen, så kallade Natura 2000-områden. Medlemsstaterna ska också införa ett system för övervakning av oavsiktlig fångst och oavsiktligt dödande av de djurarter som finns förtecknade i bilaga 4. I Sverige har man lagstiftat om det genom Artskyddsförordningen. Hasselmusen är fridlyst i hela landet. Det innebär att det är förbjudet att avsiktligt fånga eller döda djur och avsiktligt störa djuren, särskilt under deras parnings-, uppfostrings-, övervintrings- och flyttperioder. Det är också förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplats.

Projektet

Borås Stad har tillsammans med Ulricehamns, Tranemo, Svenljunga, och Marks kommuner sökt pengar från den statliga bidraget till lokala och kommunala naturvårdsprojekt till att genomföra en inventering av hasselmöss i Sjuhärad. Kommunerna har anlitat Boris Berglund, Sveriges främste hasselmusexpert, för att utföra inventeringsarbetet. Syftet är att få en bild av hasselmusens status i området och en kunskap om vilka områden som är värda att satsa på för att få en långsiktig och hållbar population av hasselmöss.

I Borås Stad fanns ingen fullständig bild av populationens utbredning och storlek innan projektet genomfördes. De uppgifter som fanns om hasselmöss i kommunen var inte dokumenterade och mer än tio år gamla. I samband med en uppgift om hasselmöss i ett detaljplaneområde, Björvik, anlätade Stadsbyggnadskontoret Boris Berglund för att få en bedömning av förekomsten av hasselmöss i området. Efter den händelsen inkom uppgifter om hasselmusförekomst i ytterligare två detaljplaneområden; Buxbomen och Sparsör. Det fanns därför ett behov av en fullständig inventering av arten i kommunen.

Metod

Genom att markera lämpliga hasselmusbiotoper som sydslutningar, sjökanter, hyggeskanter, öppna ytor i skog etc. på topografiska kartan framkommer en inventeringsrutt. Områdena besöks med bil, och på vägen undersöks även andra till synes lämpliga biotoper som upptäcks i fält. Hasselmöss inventeras genom att notera förekomsten av sommarbon. Bona kan påträffas från april och framåt. Bon byggs under hela säsongen (april-november), så ju senare på hösten desto fler bon kan man hitta. Bästa inventeringstiden för hasselmusbon är efter lövfällningen (september-november). Då är det lätt att påvisa bona, när de blir fullt synliga, men innan väder och vind förstört dem. Sommarbona förstörs i allmänhet av fåglar, väder och vind under vintern. I skyddade lägen, t.ex. i täta enar, kan man dock ibland hitta fjolårsbon.

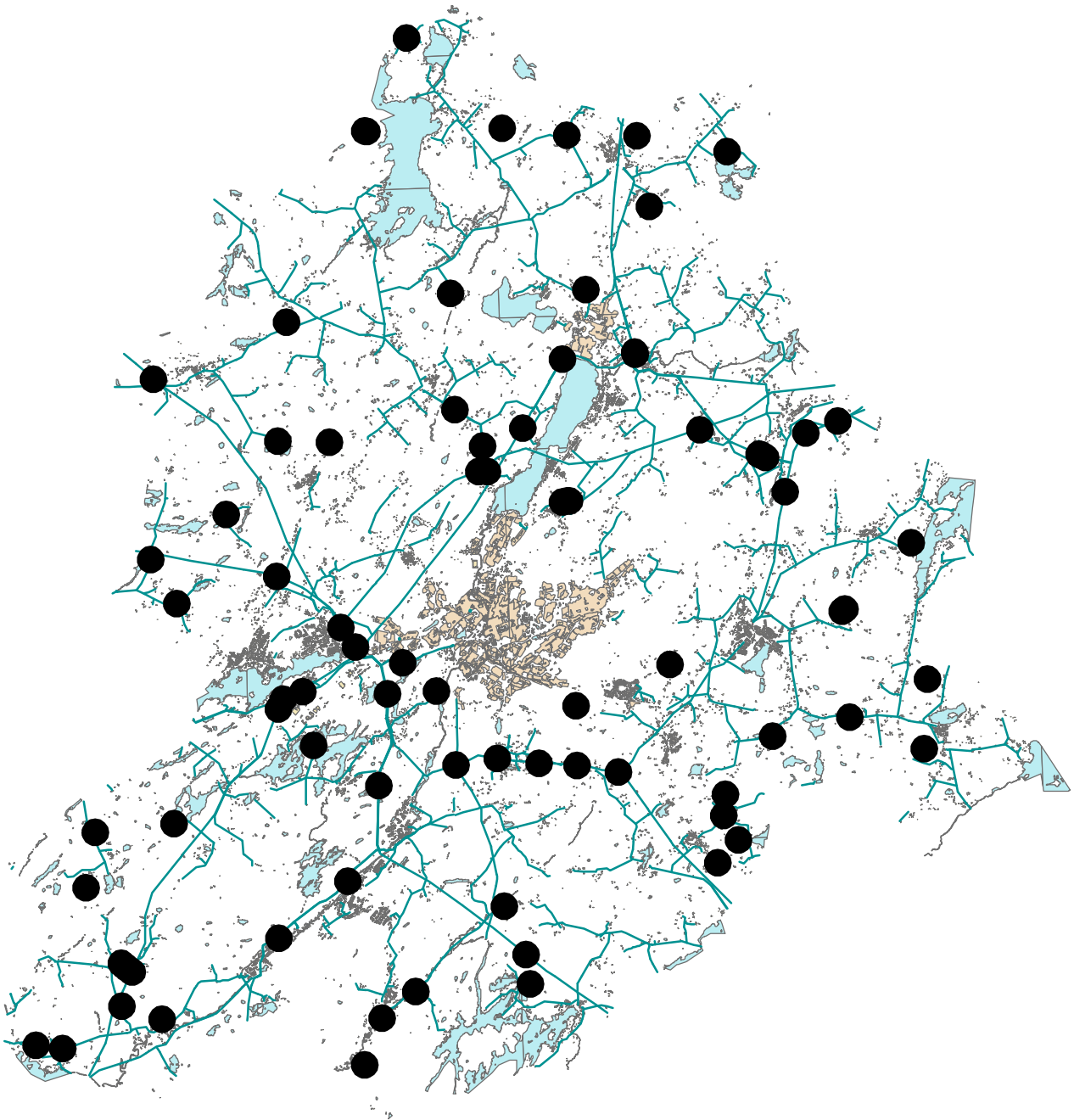
Resultat

Boris Berglund har inventerat kommunen under två månader. Då har han gjort en god översiktlig inventering av lokaler och biotoper. 85 lokaler med hasselmusförekomst i Borås Stad (bilaga) har hittats, uppskattningsvis 25 % av alla lokaler. Det innebär att de finns totalt ca 340 lokaler i kommunen. Lokalerna är ganska jämnt spridda över kommunen (karta s. 5). Det innebär att hasselmusen är tämligen allmänt spridd i Borås Stad.

Inte vid någon hasselmuslokal i Borås har mer än enstaka möss påträffats. Den största ansamlingen av bon som påträffades vid inventeringen var 11 inom ett område mindre än 1 ha. En uppskattning av antalet hasselmöss är i snitt 4-5 möss per lokal. Beståndsstorleken blir då ca 1 000-1 500 vuxna djur i hela Borås Stad eller ca 1-2 hasselmöss per km². Populationen i Borås Stad är sannolikt ganska liten med glesa förekomster om man jämför med riktigt rika lokaler. I Stenshuvud Nationalpark, som var en bra hasselmuslokal på 70-80-talen, påträffades utan vidare 300-400 hasselmusbon på en relativt begränsad yta. Populationstätheten i bra biotoper kan uppgå till närmare 7 djur per hektar. I optimala skånska habitat har noterats 20-30 födosökande djur inom en hektar.

Hasselmusen uppträder oftast i rika lövbiotoper med många olika arter av bär- och fruktbarande buskar och träd. Arten kan dock förekomma i fattigare marker som täta ungskogar, igenväxningsmarker, lövkärr och i lövrika kraftledningsgator. Hasselmusen finns inte i skogsmiljöer där trädskiktet är högt och skuggar undervegetationen. Större delen av Borås Stads yta utgörs av barrskog och fattig mark med triviala arter. Därför kan man anta att kommunen troligen inte erbjuder optimala livsmiljöer för hasselmöss. Hasselmusen i Borås förekommer i en viss typ av habitat. Det ska vara mest lövrika biotoper med inslag av ädellöv, framför allt ek och bok samt hassel. I alla områden med ek, bok och hassel som man kan hitta i kommunen ökar chansen betydligt att träffa på hasselmus. Vid områden med fina bestånd av ek och bok är det nästan säkert att det finns hasselmus.

Karta över hasselmuslokaler i Borås Stad

I ledningsgator finns 74 % av populationen. Vegetationen hålls nere genom röjningar och viltbete och bildar ett tätt buskskikt som ofta består av olika lövträdsarter. Ledningsgatorna utgör baslokaler, refugielokaler och spridningskorridorer för hasselmössen. I Borås har ledningsgatorna samma betydelse för arten som bebuskade stenmurar har i Skåne och Blekinge. Granplanteringar, gärna med inslag av något lövträd som t.ex. bok, är den näst vanligaste lokaltypen (18 %). Planteringar med ett fältskikt av örnbräken, förekomst av hallon och lövplantor och gärna inslag av kvarlämnade träd som överståndare utgör bra livsmiljö för hasselmöss så länge granplantorna är små. När plantorna efter fem-sex år blivit stora och glesa och skuggar buskskiktet, försvinner hasselmössen från lokalen. Övriga typer av biotoper med förekomst av hasselmus i Borås är välganter, skogsbryn, sjökanter och igenväxande grustag med tät vegetation.

Hasselmusen väljer mycket täta buskar att bygga sina bon i så att bona syns så lite som möjligt och får ett så bra skydd för väder, vind och rovdjur som möjligt. De viktigaste bobuskarna i Borås är enar (35 %) följt av ekbuskar < 2 m (20 %), täta smågranar (19 %), bokplantor < 4 m (12 %) och olika videarter (8 %). Övriga påträffade bobuskar är björkplantor, hassel och storspirea. Älgars bete av lövträd, framför allt ek, i ledningsgatorna har en mycket viktig betydelse för buskarnas form och därmed lämplighet för bobygge. Bona byggs på nivåer mellan 0,5-5 m över marken, men det vanligaste är bon i brösthöjd.

Beroende på olika skogliga successionstadiet förflyttar sig hasselmöss till de mest passande ytorna. Hasselmusbestånden kan flytta runt i Borås Stad beroende på var biotoper förstörs och andra biotoper skapas. I isolerade områden med bra lokaler kan hasselmöss förekomma varaktigt utan genutbyte med andra populationer i arealer ner till 100-200 ha. Finns inga reträttmöjligheter eller refugier försvinner hasselmössen helt i smärre områden om biotoperna blir förstörda. Effektiva spridningshinder för hasselmöss är vägar, odlad mark, vattendrag och bebyggelse. De skyr öppna ytor. För att säkerställa hasselmuspopulationens existens i kommunen är det viktigt att ha bra livsmiljöer och bra spridningsmöjligheter för arten.

Åtgärder för hasselmusens säkerställande i kommunen

Hasselmusen i Borås har igenväxningsytor såsom ledningsgator och planteringar som sin huvudsakliga livsmiljö. Sådana miljöer är ingen bristvara i dagsläget. För att kunna flytta runt i landskapet är hasselmössen beroende av sammanhängande busk- och trädskikt. Arten är mycket känslig för fragmentering av landskapet, såsom byggnation av vägar och järnvägar samt bebyggelseytor. Med den kunskap vi nu har om artens utbredning i kommunen kan man undvika att skapa fler barriärer mellan hasselmuspopulationerna. Det är lätt att skapa buskbevuxna ekodukter över framtida vägar och järnvägar. Det finns också möjlighet att förbättra spridningsmöjligheterna genom att åtgärda betydande befintliga barriärer.

Inom befintliga naturreservat där det funnits hasselmöss, t.ex. Rya åsar och Tranhult, kan man sköta vissa delar för att skapa hasselmusvänliga livsmiljöer. Även andra områden kan skötas på ett sätt som gynnar arten. Då är det viktigt att det skapas ett tätt buskskikt i en sydslänt eller annat solexponerat område. Buskskiktet måste hållas nere genom återkommande beskärning. Det är positivt med viltbete på plantorna så att de blir täta och ganska låga. Enstaka överståndare av företrädesvis ädellövträd sparas. Undervegetation av hallon, örnbräken och olika bärris gynnas. Det måste finnas kontakt med intilliggande sammanhängande buskridåer eller skog. Marken ska vara torr och sluttande med tillgång på håligheter. Man kan med fördel sätta upp fågelholkar i området.

Den i särklass viktigaste biotopen för hasselmössen i Borås är ledningsgator. Ledningsgatorna utgör både livsmiljö och vandringskorridorer för arten. Efter stormarna Gudrun och Per har kravet på stormsäkra ledningar höjts. Många ledningar grävs ned. Detta är inte bra för hasselmössen. Kommunen kan informera Vattenfall och andra eldistributörer om hur man sköter ledningsgatorna hasselmusvänligt och hur viktiga ledningsgatorna är för artens existens i kommunen.

x-koordinat	y-koordinat	Substrat	Typ av bo	Lokal	Övrigt
1311600	6388030	ek	yngelbo	Eskilsred	?
1312700	6387950	ek	?	Flaten	?
1314850	6389460	en	yngelbo	Hesterås	?
1316385	6388875	vide	hanbo	Sälgered	?
1324040	6386890	gran	yngelbo	Flenstorp Liaretorp	Hygge
1324670	6388695	vide	hanbo	Riddarebolet Krokenkorsningen	Grustag igenväxande
1325975	6389650	gran	yngelbo	Brudgummekullen	Hygge
1330390	6389740	ek	hanbo	Kinnarumma-Sjöbo	?
1313615	6393980	en	yngelbo	Hunghult	?
1314930	6391090	salix	?	Seglora-Backa	?
1314995	6391020	salix	?	Seglora-Backa	?
1315110	6390925	ek	?	Seglora-Backa	?
1315130	6390880	ek	?	Seglora-Backa	?
1315300	6390760	ek	yngelbo	Seglora-Hulu	Kraftledning
1320835	6391810	en	hanbo	Svaneholm Lundenvägen	Kraftledning
1323585	6393930	en	fragment	Viskafors Älvstorp	Kraftledning
1329420	6392750	gran	yngelbo	Kinnarumma-Hulu	?
1330225	6390900	ek	2 bon	Hästekulla	Kraftledning
1337580	6394140	gran	yngelbo	Ljushults-Hulu	?
1338410	6394980	gran	hanbo	Loftsdal	?
1314100	6396065		yngelbo	Upptröst	?
1317250	6396310	bok	hanbo	Seglora-Näs Yttre Näs	borester
1322440	6399042	gran	yngelbo	Riddarebo	Väggkant
1324870	6397510	storspi- rea	yngelbo	Bisterbo	Kraftledning
1327840	6398170	en	?	Guttasjön Maria källa	Kraftledning
1329350	6398340	en	?	Flimmeshult	Kraftledning
1330965	6398128	en	2 hanbon	Pålsbo	Kraftledning
1332380	6397990	björk, gran	2 hanbon	Stuvered	Kraftledning
1333930	6397689	en	yngelbo	Berget	Kraftledning
1337970	6396690	bok	hanbo	Glafsered	?
1339720	6398920	bok	yngelbo	Draered	Kraftledning
1342730	6399490	gran	borester	Dusekärr Svedäng	Kraftledning
1345565	6398150	bok	yngelbo	Dannike-Hult	?
1317424	6404564	gran	yngelbo	Strihalls mossen	Hygge
1317435	6404625	gran	yngelbo	Strihalls mossen	Hygge
1321170	6400540	en	?	Viared Sjövik	Kraftledning
1321310	6400840	en	yngelbo	Viared Nabbasjön	Kraftledning
1322100	6401350	en	yngelbo	Viared Nabbamotet	Kraftledning
1324235	6402630	en	?	Sjömarken	Kraftledning
1323587	6403512	en	fjolårsbo	Räveskalla Paradiset	Kraftledning
1325310	6400910	en	2 bon	Pickesjön	Kraftledning
1325980	6402090	en	yngelbo	Pickesjön	Kraftledning
1327157	6400904	bok	yngelbo	Osdal	Kraftledning
1332479	6400250	gran	yngelbo	Brotorp	Hygge

1335949	6401653	gran	yngelbo	Rydal	Hygge
1342587	6403518	bok	yngelbo	Kanåsen	Hygge
1342697	6403614	bok	10 bon	Kanåsen	Hygge
1346018	6400907	bok	fjolårsbo	Jättebo Bokehagen	Hygge
1316487	6406310	en	yngelbo	Kvarnholmen	Sjökant
1319608	6408055	björk	borester	Sandhults-Näs	Kraftledning
1321240	6405520	en	hanbo	Bäckabo	Kraftledning
1329010	6409230	ek	yngelbo	Röl Nygårdet	Kraftledning
1329380	6409200	en	fjolårsbo	Bredareds-Fagerhult Hyt-tebacken	
1332119	6407968	en	yngelbo	Rännekulla	Kraftledning
1332307	6407997	ek	2 yngelbon	Rännekulla	Kraftledning
1332409	6408007	hassel	yngelbo	Rännekulla	Kraftledning
1339717	6409473	ek	?	Lilla Ormåsa	Kraftledning
1339832	6409442	en	?	Lilla Ormåsa	Kraftledning
1339880	6409420	ek	?	Lilla Ormåsa	Kraftledning
1340613	6408146	ek	yngelbo	Rångedala plantskola	Kraftledning
1345310	6406070	gran	hanbo	Nedre Leatorpet	?
1316820	6413150	en	yngelbo	Hedared	Kraftledning
1321480	6410640	en	yngelbo	Hällered Trummesjö	?
1323465	6410595	en	yngelbo	Börsås	?
1328215	6411590		?	Eriksås	Kraftledning
1329200	6410210	en	?	Äspås	Kraftledning
1330740	6410825	en	?	Örekullen	Kraftledning
1335350	6413385	(en)	?	Buxbomen	Kraftledning
1335079	6413536	ek	4 yngelbon	Fristads Prästgård	Kraftledning
1335105	6413480	ek	3 yngelbon	Fristads Prästgård	Kraftledning
1337490	6410555	ek	2 yngelbon	Gretlanda Ekås	Kraftledning
1341360	6410236	en	yngelbo	Charlottendal	Kraftledning
1342660	6410700	en	?	Rångedala Holmavägen	Kraftledning
1321920	6415155	gråvide	hanbo	Ekarebo	?
1328150	6416010	en	yngelbo	Klovsten	?
1333323	6415969	en	yngelbo	Arta	?
1335779	6419058	salix	yngelbo	Uddetorp	?
1325162	6422245	ek	borester	Sandviksås	?
1325250	6422160	vide	hanbo	Sandviksås	?
1330390	6422220	björk	yngelbo	Vala mosse	?
1332780	6421840	gran	?	Lycke	?
1335418	6421697	hassel	yngelbo	Borgstena Stommen	Hygge
1338727	6421024	bok + gran	2 yngelbon	Fiskarebo	?
1326900	6425690	gran + ek	2 yngelbon	Mellomtorp	Kraftledning
1337820	6395810	bok	yngelbo	Lönnåsen	Väggkant